

УДК 336.773

Алексеев В. І.
Алексеева С. І.
Алексеев І. В.

Національний університет «Львівська політехніка»

КРЕДИТНІ СПІЛКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРИВАТНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У МАЛИЙ БІЗНЕС

Увагу цієї роботи зосереджено на дослідженні можливостей використання кредитних спілок у якості інструменту для приватних інвестицій. Проведено аналіз таких можливостей в діючому правовому полі України. Розроблено рекомендації для організації приватних інвестицій у малий бізнес.

Ключові слова: кредитні спілки, інвестиційний кредит, інвестиції, малий бізнес, ринок фінансових послуг.

Постановка проблеми. Потенціал та можливості кредитних спілок в Україні вже тривалий час залишаються нерозкритими та не використовуються належним чином. Навпаки, незважаючи на тривалий час існування у незалежній Україні, відновивши свою діяльність ще на початку 90-х років ХХ ст., кредитні спілки завжди залишалися осторожніми напрямками розвитку та практично ніяк не підтримувалися державою. Проте, кредитні спілки вже навіть самим фактом свого існування дотепер, пройшовши з гідністю криз чималу кількість локальних та глобальних економічних криз, зарекомендували себе на ринку фінансових послуг України як надійні та передбачувані установи. На відміну від банків, зонайменше 10 з яких лише з початку 2014 року визнано НБУ неплатоспроможними і до яких введено тимчасові адміністрації Фонду гарантування вкладів, кредитні спілки демонструють стабільну роботу. В умовах, коли під загрозою ліквідації опиняються не лише малі, але й великі (системні) українські банки, актуальним стає питання створення альтернативної банківській стійкої системи на ринку фінансових послуг, якою може бути система кредитної кооперації – система кредитних спілок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Очевидно, кредитні спілки в Україні поки що не можуть розглядатися як повна альтернатива банкам, оскільки валові кількісні показники банків тут на користь останніх [1; 2]. Проте державне стимулювання розвитку системи кредитної кооперації та сприяння виходу кредитних спілок на більш широке коло ринків кредитування може дозволити забезпечити необхідну стабільність на ринку фінансових послуг України [3; 4]. Кредитні спілки можуть доповнити та зміцнити фінансову систему країни загалом, хоча для цього потрібне не лише відповідне розуміння державними посадовцями, але й переосмислення суті державної політики на ринку фінансових послуг [5].

Тоді як представники системи кредитної кооперації наголошували на стійкості системи кредитних спілок, особливо локалізованих (без «розвиненої» мережі відділень по всій Україні), представники банківського сектору запевняли своїх клієнтів у «потужності» банків, що мають «розвинену» мережу відділень та систему державного гарантування депозитних вкладів [6]. А, фактично, «обвал» одразу кількох чималих банків засвідчив, що у банківській системі надто покладалися на уявну «розвиненість» та «гарантованість», що призвело до критичних наслідків для самих банків – керівництво банків провадило безвідповідальну політику у роботі, а система державного гарантування не здатна оперативного задовольнити одразу усі необхідні виплати. Досвід

ряду криз, що час від часу спіткали банківську систему України, виявив принципову загрозу для системи кредитної кооперації та нехарактерну системі кредитної кооперації особливість – під час будь-якої кризи банки захищають лише свої інтереси та своїх власників. Наприклад, штучно утримуючи грошові кошти на рахунках, під час кризи 2008 року банки ставили під загрозу виконання кредитними спілками своїх зобов'язань перед членами – тоді банки, відмовляючись видавати з розрахункових рахунків кредитним спілкам належні їм кошти, штучно провокували нестабільність у системі кредитних спілок, яким складно стало повертати депозитні внески своїм членам. У такій ситуації саме кредитні спілки, що мають на меті захист інтересів своїх членів, могли б забезпечити нормальне і стабільне функціонування системи фінансових послуг для населення, якщо мали б фінансову автономію від банківської системи, або, навіть, елементарну протекцію від застосування до них рішень Національного банку України, що стосувалися «заморожування» готівкових коштів на рахунках у банках.

Очевидною є у сьогоднішній ситуації недостатня теоретична база для забезпечення концептуального розуміння ролі та створення передумов розвитку системи кредитних спілок в Україні. Є ряд серйозних напрацювань, що стосуються кредитних спілок, у т.ч. захищені дисертації [7; 8] та розроблені навчальні посібники [9]. Проте часто ці роботи стосуються звітності та обліку у кредитних спілках [7; 10], тобто мають виражений прикладний аспект. Практично відсутні напрацювання у напрямку інноваційного розвитку кредитних спілок, а існуючі наукові напрацювання залишаються поза увагою державного регулятора [11]. Значна частина досягнень у напрямку розвитку кредитних спілок та реалізації їх потенціалу в Україні [12; 13; 14] є результатом активної участі міжнародних організацій, яким до снаги постійно спонукати вітчизняні державні органи до співпраці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Загалом у напрямку дослідження проблем кредитних спілок в Україні, для практичного впровадження наукових напрацювань та створення методичного забезпечення діяльності кредитних спілок працювали такі вчені та практики, як Л.О. Примостка, Р.Р. Коцовська, В.Г. Швець, О.О. Гончаренко, О.І. Іваненко, А.Я. Оленчик, С.В. Войцехівський, К.В. Калустова, І.І. Вишневський та ряд інших. Проте недостатньо вивченими залишаються питання інноваційного розвитку кредитних спілок, математичного обґрунтування засад функціонування та конкурентних переваг кредитних спілок на ринку фінансових послуг, концептуальних засад

розвитку кредитних спілок в Україні. У попередніх роботах нами було приділено увагу деяким аспектам проблематики стабільності роботи кредитних спілок [15] та ролі кредитних спілок у гарантуванні стабільності ринку фінансових послуг [2]. Зважаючи на очікування щодо запровадження оподаткування доходів від депозитних вкладів та можливий відтік депозитів фізичних осіб, зростає важливість використання інших можливостей отримання доходу на власні кошти населення, таких як різного роду інвестування. Роль та можливості кредитних спілок у цьому процесі є цікавим предметом для дослідження.

Мета статті. Метою представленої роботи є аналіз можливостей та розроблення рекомендацій щодо використання кредитних спілок у якості інструменту приватного інвестування у малий бізнес в межах чинного правового поля.

Виклад основного матеріалу. Поточна діяльність кредитних спілок в Україні регламентується двома ключовими законами, а саме Законом України «Про кредитні спілки» [16] та Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [17]. Крім того, є ще ряд актів регулятора ринку – Нацкомфінпослуг [11]. Незважаючи на те, що Верховною Радою України минулого року було прийнято у першому читанні новий Закон «Про кредитні спілки», існуюча традиція вирішення проблем кредитних спілок та загальна ситуація в країні не дають підстав сподіватися на швидке повернення до питання ухвалення цього закону.

Серед положень чинного Закону України «Про кредитні спілки» [16] насправді немає положень, що дозволяли б кредитним спілкам діяти як інвестиційним фондам. Проте, такої необхідності працювати на фондових ринках кредитним спілкам, ймовірно, і не потрібно. Справді, кредитна спілка окрім кредитів має дуже обмежене коло легальних способів розміщувати кошти своїх членів. Однак кредити у малий бізнес, що його провадять фізичні особи-підприємці чи фермери, можна розглядати, по суті, як пряму інвестицію – грошові кошти, вкладені у бізнес. Отже, у контексті такої інтерпретації кредитування малого бізнесу, представниками якого переважно є фізичні особи-підприємці, можна говорити про існування для кредитної спілки потенційних можливостей для інвестування. Зазначене дає підстави вважати цей напрямок кредитування інвестиційним кредитуванням.

Звертаючись до ретроспективи створення та розвитку в Україні системи кредитних спілок, можна зауважити такий факт, що завжди (ще від часів «Тимчасового положення») й дотепер окремим видом кредитування, що має, насправді, значний потенціал, було сільськогосподарське кредитування. Цей сегмент є доволі складним та потребує від персоналу кредитної спілки наявності необхідного мінімуму знань та фахової підготовки. Водночас значна частина кредитних спілок, що були утворені в Україні, працювали й працюють здебільшого з міським населенням у напрямку споживчого кредитування, часто з «прив'язкою» до конкретних торговельних мереж, або з робітниками деяких конкретних великих підприємств. Таким чином, більшість кредитних спілок в Україні орієнтувалася на найманого працівника із стабільною заробітною платою. Більше того, деякі кредитні спілки, маючи прикрий досвід кредитування т. зв. «приватних підприємців», просто відмовилися від такого напрямку, як кредитування приватного бізнесу. Фермери ж, очевидно, за характером

своєї діяльності більше подібні до приватних підприємців, ніж до найманих робітників. Очевидно, прихід на український ринок таких проєктів, як «АгроІнвест» [12], покликане виправити цю ситуацію. Проте об'єктивно кредитним спілкам набагато легше обслуговувати кредити членів із стабільною заробітною платою. Проте, тим самим, вони обмежують себе у можливості отримання більшого доходу від «реального сектора». Звичайно, тут слід звернути увагу і на жорсткість системи нагляду за кредитними спілками, яка за усією системою показників стимулює кредитні спілки до співпраці із членами, що мають стабільний, хоча й фіксований, дохід, а не створює передумов для кредитування малого приватного бізнесу.

Отже, можемо сформулювати деякі проблеми, що стосуються концептуальних викривлень у розумінні суті діяльності кредитної спілки:

- Спотворена мета утворення кредитної спілки – кредитні спілки, утворені «при» торговельних мережах на кошти власників торговельних мереж, не реалізують принципів захисту своїх членів.

- Система показників для державного регулювання кредитних спілок не враховує гнучкості, необхідної для кредитування підприємництва, – доходи від підприємницької діяльності чи фермерства не мають строго періодичного (щомісячного) характеру, як того фактично вимагає ряд нормативних показників щодо повернення кредитів позичальниками.

Тепер, коли ми провели аналіз напрямків інвестування та встановили проблеми, що постають на шляху впровадження інвестиційного кредитування, дослідимо питання залучення коштів для такого кредитування. Найпершим джерелом поповнення коштів кредитної спілки є внески її членів. Дехто з «практиків» кредитної кооперації хибно інтерпретує поняття внесків, автоматично вважаючи їх депозитними. Насправді, першоджерелом для формування капіталу кредитної спілки є звичайні членські внески – вступні та обов'язкові пайові. Наступним по черговості джерелом для формування капіталу є додаткові пайові внески та цільові внески у капітал. І лише після цих внесків приходить черга внесків на депозитні рахунки. Противники правильного розуміння суті кредитної спілки аргументом проти такої логіки послідовності внесків наводять фактичну кількість різниці між такими внесками. Справді, практика роботи кредитних спілок в Україні є такою, що внески, що їх сплачують члени при вступі до кредитної спілки, є мізерними порівняно з сумами додаткових пайових внесків (за умови що кредитна спілка ними користується, як інструментом залучення коштів членів) чи депозитних внесків. У дійсності такий спотворений стан продиктований саме досвідом існування масового споживчого кредитування у торговельних мережах – тут вступ до кредитної спілки повинен бути фінансово «непомітним», щоб покупець отримав кредит і, згодом, сплачував за нього. Очевидно, що тут не може йтися про такого члена кредитної спілки як про справжнього її члена і, тим більше, про можливість захисту його інтересів кредитною спілкою. Переважно такий спосіб нарощування членства і спосіб «заробляння» коштів дає фактичних «власників» кредитної спілки немає нічого спільного з ідеями кредитної кооперації – це лише експлуатація способу утворення кредитного інституту. Більш наочно хибність подібного підходу демонструють діаграми на рис. 1. Легко бачити, якому типу кредитних спілок легше втри-

мати рівновагу у разі фінансових потрясінь: усі фінансові кризи останнього часу є лише свідченням такого висновку – встояти і пройти кризу без фатальних наслідків та без потреби невідкладних додаткових фінансових «вливань» можуть лише структурно стійкі кредитні спілки, тобто ті, які функціонують у відповідності до ідеології кредитної кооперації.

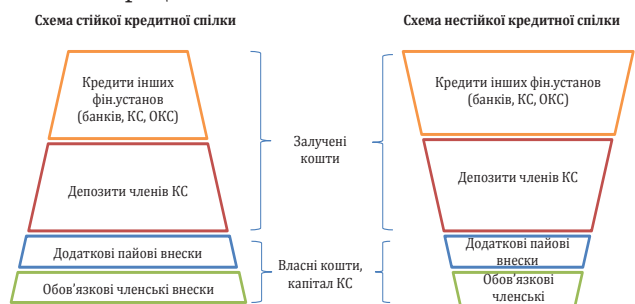

Рис. 1. Структура коштів кредитної спілки

Як можна легко зрозуміти, зовсім не наявність чи відсутність деяких «фондів гарантування» забезпечує стабільність та стійкість кредитної спілки до зовнішніх фінансових впливів. Лише наявність достатньої кількості власних коштів, фактичних резервів та правильна фінансова організація дозволяє кредитній спілці успішно долати труднощі, які раптово виявляються непереборними навіть для «великих» банків. Звичайно, можна припускати що нестабільність, з якою стикаються банки, спричинена значно більшими масштабами їх капіталів і обігових коштів. Проте принципова відмінність справжньої кредитної спілки від банку – відсутність формального підходу до своїх «клієнтів», намагання у будь-якій ситуації шукати прийнятний вихід, спілкуватися і радити варіанти розв'язання проблемної ситуації на обопільну вигоду. Крім того, банки оперують набагато більшою кількістю фінансових інструментів та виконують значно різноманітніші фінансові операції, що можуть приносити їм дохід. Натомість кредитні спілки у сучасному стані суттєво обмежені у видах своєї діяльності – прибуток кредитна спілка може отримати лише від кредитування. Досвід багатьох успішних кредитних спілок вказує на те, що встановлення довіри між членами кредитної спілки (позичальниками, вкладниками) та її працівниками (уповноваженими на надання фінансових послуг) створює передумови для успішної та взаємовигідної співпраці:

- кредитна спілка не приймає надмірну кількість зобов'язань у вигляді депозитних внесків,
- кредитна спілка надає кредити лише на добре зрозумілі та обґрунтовані потреби членів.

Натомість кредитні спілки, які намагалися бути «маленькою копією» банку, банкрутували. Підстави цьому ті самі, що й підстави для виникнення критичного стану банків: безвідповідальне використання фінансових ресурсів, дисбаланс у структурі активів і т. д. От тільки банк, на відміну від кредитної спілки, має можливість здійснювати більшу кількість операцій для своїх клієнтів і отримувати від цього прибуток, що потенційно дозволяє банку вийти з критичного стану, покривши збитки.

Отже, кредитні спілки можуть залучати внески членів кредитної спілки, які можуть бути спрямовані на кредити для малого бізнесу. Очевидним є той факт, що необхідність забезпечення стабільної періодичної виплати відсотків за депозитними

внесками вимагає від кредитної спілки наявності так само стабільних періодичних надходжень від позичальників у розрахунках за кредитами. Як вже згадувалося раніше, у ситуації із кредитами на ведення бізнесу дуже складно розраховувати на таку стабільність. Тому найбільш прийнятними тут можуть бути додаткові пайові внески. З одного боку, ці внески стають додатковим капіталом спілки, тобто спілка ризикує ними майже як власними коштами, а, з іншого боку, залишаються персоналізованою власністю члена спілки і на них може бути розподілений прибуток кредитної спілки. Більш того, кредитна спілка має право формувати спеціалізовані фонди, механізм використання яких не є жорстко регламентованим, крім як відповідним внутрішнім положенням. Створивши, наприклад, фонд підтримки малого бізнесу або фонд сприяння ресторанному чи готельному бізнесу, кредитна спілка отримує можливість залучати кошти від членів безпосередньо у ці фонди. Таким чином, кредитна спілка може встановити зручний, навіть, для конкретного виду малого бізнесу регламент супроводу кредитів та виплат фактичним інвесторам. Крім того, члени кредитної спілки, фактично, свідомо вкладають власні кошти у деякі бізнеси, тобто інвестують їх. При цьому вони покладаються на професійність та фаховість кредитної спілки у виборі підприємців-позичальників, яким будуть надані ці кошти. Кредитна спілка, по суті, може тут навіть здійснювати механізм портфельного інвестування, розподіляючи ризики між різними кредитами (що й без того є змістом функціонування кредитної спілки – прибуток на вкладення забезпечується розподілом ризиків за різними кредитами). Крім того, використовуючи цільовий характер використання коштів такого фонду, кредитна спілка зменшує ризики для інших вкладників, які не стали «інвесторами» цього фонду. Усе ж у такому випадку залишається відкритим питання ставлення державного регулятора ринку до такого способу організації приватних інвестицій та інвестиційного кредитування. Проте фактично законодавчих обмежень тут немає, оскільки, з одного боку, є внески, з іншого – кредит, а, отже, із погляду законодавства порушень бути не може. Важливими аспектами для уникнення потенційних конфліктів між вкладниками та кредитною спілкою тут є поінформованість цих вкладників про зміст запропонованих їм форм одержання прибутку у кредитній спілці, а саме:

- Поінформованість про суть механізму пайових внесків та віднесення їх до капіталу кредитної спілки.
- Поінформованість про зміст положення про конкретний створений спілкою фонд, у який член кредитної спілки вкладає кошти.
- Поінформованість про можливість неотримання прибутку від такої інвестиції у кредитну спілку.

У підсумку можна стверджувати, що кредитна спілка може стати надійним партнером для багатьох форм приватного підприємництва та малого бізнесу, таких як фермери, власники кафе-барів і ресторанів, власники приватних садів і готелів, приватних фотографів і фотостудій, приватних перевізників, тощо. Спираючись на власний досвід та специфіку регіону кредитна спілка може залучати кошти для такого роду кредитування цільовим чином, уникаючи ризиків для усіх вкладників одночасно. Тобто високі ризики надання кредитів на ведення підприємницької діяльності

компенсується цільовим характером коштів, що на такі кредити можуть бути використані.

Висновки і пропозиції. У роботі запропоновано розвиток ідеї інвестиційного кредитування у кредитних спілках та описано можливий механізм

його функціонування у межах чинного законодавчого поля. Обґрунтовано передумови успішного провадження діяльності кредитних спілок. Окреслено ключові недоліки та переваги кредитних спілок у порівнянні з банками.

Список літератури:

1. Алексеев И.В., Алексеева Н.Б. Кредитные союзы Украины: природа и проблемы // Бизнес информ. – 2011. – Т. 1, № 2. – С. 34-36.
2. Алексеев В.І. Математична модель оцінки залежності національних фінансових інститутів від зовнішніх впливів // Фізико-математичне моделювання та інформаційні технології. – Львів : ЦММ ІППІММ НАН України, 2013. – Вип. 17. – С. 9-16.
3. Кредитні спілки: соціально-політичний аспект. / А. О. Неділенко // Бюлетень кредитних спілок України. – 2013. – № 1(47) – С. 27.
4. В Украине набирают популярность кредитные союзы // «Lenta-UA» [Електронний ресурс] – 29.10.2013. – Режим доступу : <http://lenta-ua.net/novosti/ekonomika/35451-v-ukraine-nabirayut-populyarnost-kreditnye-soyuzu.html> – Заголовок з екрану.
5. Прес-конференція представників професійних об'єднань учасників небанківських фінансових ринків України на тему «Що таке і для чого потрібне перезавантаження Нацкомфінпослуг?» // НАКСУ: Новини [Електронний ресурс] – 10.04.2014. – Режим доступу : http://www.unascu.org.ua/main/140408_press_conference.htm – Заголовок з екрану.
6. Кредитні спілки діють як каса взаємодопомоги // «Газета по-українськи» [Електронний ресурс] – 10.12.2013. – Режим доступу : http://gazeta.ua/articles/money-newspaper/_kreditni-spilki-diyut-yak-kasa-vzayemodopomogi/530759/ – Заголовок з екрану.
7. Облік та аналіз активних операцій кредитних спілок : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / О. І. Іваненко; Київський нац. унів. ім. Т. Шевченка. – Київ, 2011. – 22 с.
8. Фінансова підтримка кредитними спілками малого бізнесу : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01 / Р. Р. Коцовська ; Терноп. акад. нар. госп-ва. – Тернопіль, 2004. – 20 с.
9. Операції кредитних спілок : навч. посіб. / Р. Р. Коцовська, У. Я. Грудзевич; Нац. банк України, Ун-т банк. справи. – К., 2008. – 312 с.
10. Особливості формування звітності кредитних спілок. / О. О. Гончаренко, І. О. Дземішкевич // Фінансовий простір. – 2011. – № 3(3). – С. 77-89.
11. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] – 2014. – Режим доступу : <http://nfr.gov.ua/> – Заголовок з екрану.
12. Проект «Агроінвест» допоможе сільському господарству. // Бюлетень кредитних спілок України. – 2011. – № 5-6(39-40) – С. 10-12.
13. 1992 рік – початок відродження кредитних спілок в Україні. // Бюлетень кредитних спілок України. – 2012. – № 2(42) – С. 2-12.
14. Відродження кредитних спілок в Україні. Продовження. // Бюлетень кредитних спілок України. – 2012. – № 3(43) – С. 2-7.
15. Алексеев В. І. Математичне обґрунтування показника концентрації впливу членства для аналізу вразливості кредитної спілки // Бизнес Информ. – 2014. – № 4. – С. 77-81.
16. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 № 2908 ІІІ: Редакція від 11.08.2013 / Верховна Рада України – Офіц. вид. – Відомості Верховної Ради України, 2002. – № 15, ст.101.
17. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664 ІІІ: Редакція від 02.03.2013 / Верховна Рада України – Офіц. вид. – Відомості Верховної Ради України, 2002. – № 1, ст. 1.

**Алексеев В. И.
Алексеева С. И.
Алексеев И. В.**

Национальный университет «Львовская политехника»

КРЕДИТНЫЕ СОЮЗЫ КАК ИНСТРУМЕНТ ЧАСТНЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В МАЛЫЙ БИЗНЕС

Резюме

Внимание данной работы сосредоточено на исследовании возможностей использования кредитных союзов в качестве инструмента для частных инвестиций. Проведен анализ таких возможностей в действующем правовом поле Украины. Разработаны рекомендации для организации частных инвестиций в малый бизнес.

Ключевые слова: кредитные союзы, инвестиционный кредит, инвестиции, малый бизнес, рынок финансовых услуг.

**Alekseev V. I.
Alexeeva S. I.
Alekseev I. V.**

National University «Lviv Polytechnic»

CREDIT UNIONS AS A PRIVATE INVESTMENT TOOL INTO SMALL BUSINESS

Summary

The paper is focused on research of abilities to use credit unions as a tool of private investments. There is made an analysis of such opportunities in the existing legal framework of Ukraine. There are recommendations developed to organize private investments into small business.

Key words: credit unions, investment credit, investments, small business, financial services market.